

Ольга Фісун

ФОРМУВАННЯ ФАСИЛІТУЮЧОЇ ПОЗИЦІЇ ВЧИТЕЛЯ

У зв'язку із впровадженням особистісно орієнтованої парадигми шкільної освіти, пошуком нестандартних підходів до викладання й побудови взаємовідносин з учнями особливої актуальності набуває проблема формування фасилітуючої позиції вчителя як важливої складової його професійної майстерності. Адже позиція вчителя в освітньому процесі має сприяти створенню атмосфери психологічного комфорту, розвитку творчих здібностей вихованців, формуванню в них самостійності й відповідальності.

Як з'ясовано, теоретичні основи фасилітації розкрито в дослідженнях Г. Батищева, В. Біблера, В. Соловійова, С. Франка (ідеї про самоцінність особистості та про притаманну їй потребу «безкінечного самовдосконалення»), М. Монтеня, М. Хайдеггера (дослідження проблем розвитку людини, прояву поваги до неї, самоповаги, віри в себе, розвитку внутрішньої культури), Л. Буєвої, Б. Вишеславцева, Л. Рубінштейна (вивчення процесу розвитку особистості як духовного самоперетворення) та ін. У психологічній науці досліджено явище фасилітації та її ознаки (Р. Зайонц, А. Маслоу, Р. Мей, Дж. Олпорт, К. Роджерс, К. Хорні), виокремлено необхідні для фасилітуючої взаємодії здібності та шляхи їхнього розвитку (Б. Ананьєв, Ф. Гоноболін, Н. Кузьміна, Н. Левітов, С. Рубінштейн та ін.), проблему формування самооцінки, самоповаги, рефлексивних умінь, позитивної Я-концепції особистості (Л. Виготський, І. Зимня, І. Кон, А. Петровський, В. Столін та ін.), феномен емпатії (Г. Андреєва, К. Роджерс, К. Рудестам), різні аспекти рефлексії (К. Данилін, В. Зарецький, Е. Смирнова, Н. Уткіна), діалог як складова механізму фасилітуючої взаємодії (М. Бахтін, С. Братченко, В. Зінченко, Є. Ісаєв, Ю. Орлов, В. Слободчиков) та ін. Разом з тим аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про відсутність досліджень, в яких було б систематизовано теорію та узагальнено досвід формування фасилітуючої позиції вчителя.

Метою статті є розкриття сутності поняття фасилітуючої позиції вчителя й визначення умов її успішного формування.

Як установлено з наукових праць, терміном «фасилітація» (від англ. *facilitate* – полегшувати) позначається процес підвищення ефективності діяльності індивіда у присутності інших людей. Уперше явище фасилітації було виявлено наприкінці ХІХ ст. французьким науковцем Ш. Фере. Згодом завдяки зусиллям К. Роджерса поняття фасилітації було введено в теорію освіти. Однак вітчизняними науковцями цей феномен у педагогічній сфері почав вивчатися тільки на початку ХХІ ст.

Фасилітація передбачає організацію певного типу міжособистісних

взаємовідносин, які забезпечують створення оптимальних умов для саморозвитку й самореалізації молодшої людини, спонукають її до особистісно-духовної перебудови, виявлення активних зусиль для розкриття власних внутрішніх потенцій. Основними характеристиками таких педагогічних взаємовідносин є взаємопізнання, взаєморозуміння, узгодженість спільних дій і взаємовплив між всіма учасниками [3]. У такому випадку процес трансляції від учителя вихованцям певних знань і цінностей перетворюється у вільний акт співробітництва, співтворчості, який каталізує саморозвиток кожного суб'єкта, його повноцінну самореалізацію як особистості.

На основі аналізу наукової літератури (Г. Коджаспірова, О. Коджаспіров, М. Прохорова, О. Томашевська та ін.) нами також з'ясовано, що педагогічну позицію вчителя можна визначити як систему його інтелектуальних і емоційно-оціночних ставлень до дитини, педагогічної діяльності й педагогічної реальності в цілому, що знаходить відбиття в наявності в учителя відповідних педагогічних установок, мотивів та прагнень до інновацій. Причому виявлення та розвиток педагогічної позиції особистості визначається, з одного боку, такими компонентами її структури, як спрямованість, установки, потреби, індивідуальні цінності, а з іншого знаннями, вміннями й навичками, що необхідні для творчого рішення певних педагогічних завдань [1; 2].

З урахуванням вищенаведених ідей науковців вважаємо, що головними характерними особливостями фасилітуючої позиції вчителя є те, що вона передбачає не тільки виявлення гуманного ставлення до кожної дитини, але й надання їй індивідуальної педагогічної підтримки в особистісному зростанні, розкритті її індивідуальних можливостей і талантів. Як відомо, навчально-виховний процес у школі є складною динамічною системою, яка поєднує в собі різні види взаємодій: між учителем і окремим учнем, між педагогом і групою школярів, учнів між собою, між учителями тощо. Усі ці види взаємодій тісно пов'язані між собою й суттєво впливають один на одного. Виявлення вчителем фасилітуючої позиції під час здійснення навчально-виховного процесу дає йому змогу створити особливі взаємовідносини між його суб'єктами, які допомагають кожному з них прийняти себе як унікальну цінність, відкритися власному внутрішньому досвіду, сформувавши мотивацію до позитивних самозмін. Адже, як підкреслював К. Роджерс, в кожній людині від природи закладено прагнення до самоактуалізації, а відносини фасилітуючого характеру стимулюють формування в людини прагнення використовувати їх для власного особистісного розвитку [4].

Результати проведеного нами дослідження дозволили дійти висновку, що успішному формуванню фасилітуючої позиції учителів сприяє дотримання таких умов:

1) забезпечення цілеспрямованої організації у шкільному закладі теоретико-методичної підготовки педагогів до фасилітуючої діяльності в

освітньому процесі;

2) надання управлінської підтримки процесам особистісно-професійного саморозвитку вчителів.

Реалізація першої умови передбачала, передусім, зміни місії методичної служби й відображення в ній орієнтації роботи педагогічного колективу у визначеному напрямі, а також створення у школі творчої атмосфери спільного пошуку, зацікавленості у підвищенні педагогічної майстерності кожного вчителя, надання йому індивідуальної методичної допомоги у відпрацюванні фасилітуючої позиції під час взаємодії зі школярами. Щоб методична робота у школі мала гнучкий характер і відповідала запитам педагогів, сприяла їхньому залученню до фасилітуючої діяльності, визначення її основних напрямів відбувалося на основі опрацювань пропозицій вчителів, а також даних проведення системного аналізу результатів діяльності школи за попередній період, звітів керівників шкільних методичних об'єднань та інших документів. Важливо відзначити, що для формування в учителів фасилітуючої позиції використовувалися різні за кількістю учасників форми методичної роботи:

1) загальноколективні (засідання педагогічних і науково-методичних рад, методичних нарад, психолого-педагогічних консилиумів; методичні виставки; школа передового досвіду; лекції; наукові семінари й семінари-практикуми та ін.);

2) групові (засідання методичних об'єднань і творчих груп, зустрічі з науковцями, «круглі столи», майстер-класи, школа вчителя-початківця тощо);

3) індивідуальні (наставництво, індивідуальні консультації, взаємовідвідування уроків і виховних заходів, самоосвіта, курси підвищення кваліфікації, стажування й т. ін.).

Так, наприклад, у межах експериментальної роботи для забезпечення теоретико-методичної підготовки педагогів до фасилітуючої діяльності в освітньому процесі проводилися лекції, науково-практичні семінари, диспути на такі теми: «Організація фасилітуючого впливу учителя на особистісне формування учнів», «Створення ситуацій успіху на уроці», «Використання вчителем інноваційних освітніх технологій» тощо.

Друга з визначених умов, яка зводилася до організації управлінської підтримки особистісно-професійного саморозвитку вчителів, передбачала стимулювання вчителів до рефлексії власних професійних дій і набутого педагогічного досвіду спілкування з дітьми, забезпечення засвоєння ними нових прогресивних зразків педагогічної діяльності, які ґрунтуються на засадах педагогічної фасилітації, спонукання їх до постійного особистісно-професійного саморозвитку, що забезпечує реалізацію індивідуального потенціалу кожної особистості, позитивні зміни в її системі персональних цінностей, професійній мотивації й установках. Надання управлінської підтримки процесу особистісно-професійного саморозвитку вчителів відбувалося також через реалізацію методичною службою школи таких її важ-

---

ливих у контексті обраної проблеми функцій, як забезпечення педагогів необхідною для подальшого професійного розвитку інформацією, озброєння їх сучасними методиками діагностики результатів власної фахової діяльності й сформованості необхідних професійно-особистісних якостей, організація підвищення кваліфікації тощо.

Отже, на підставі вищевикладеного ми дійшли висновку, що актуальною потребою сьогодення є формування фасилітуючої позиції вчителя, яка спонукає школярів на продуктивне самовдосконалення, активне відпрацювання цінностей і сенсів власної життєдіяльності. Результати проведеного нами дослідження також довели, що дотримання вказаних вище умов дійсно забезпечує ефективне формування в учителя позиції такого типу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – Москва: ИКЦ «Март»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005. – 448 с.
2. Прохорова М.В. Формирование педагогической позиции у будущих специалистов по физической культуре (на примере обучения плаванию) / М.В. Прохорова, О.Б. Томашевская // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2004. – № 3. – С. 13–16.
3. Психология межличностного познания / Под ред. А.А. Бодалева. – М.: Педагогика, 1981. – 128 с.
4. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К.Р. Роджерс. – М.: Издательская группа «Прогресс»-«Универс», 1994. – 480 с.